

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Clara Et Praeclara Methodus Parandæ Eloquentiæ,
Secundùm Doctrinam & Præcepta Cypriani Soarii è
Societate Jesu, Ad Captum Et Praxim Faciliorem
Accommodata**

Worpitz, Georg

Coloniæ Agrippinæ, 1700

Caput 13 [i. e. 12]. De Metonomia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68908](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68908)

CAPUT XII.

De Metonymia.

Hanc sic definit Cypr. Soarius: est Tropus in quo causas per effecta, vel effecta per causas, vel ex eo quod continet, id, quod continetur; vel rem à sigro intelligimus: unde sequitur, quod Metonymia genericè conveniat cum synecdoche, quæ etiam unum intelligit ex alio; differt tamen specificè per materiam, non secùs atque annulus ferreus & æreus, poculum aureum, argenteum & stanneum; habet enim res alias, quàm habeat synecdoche. Verùm si quæretur ratio, cur non unum tropum faciant? cur hæ species rerum ad Metonymiam, illæ ad Synecdochen referantur? Difficile est assignare. Si antecedentia & consequentia (quæ aliqui ad Metalepsim ablegant) posita essent in Metonymia, & illorum loco, continens & contentum substituta, dici posset ad synecdochen referri, quæ sunt unum quid aliquomodo inter se, ad metonymiam verò, quæ non quidem quid unum sunt, inter sese tamen connexa aliquomodo, id est vel contingenter vel necessariò. Physicè quid unum sunt pars & totum, materia & forma. Metaphysicè genus & species, moraliter, unum & plures, continens & contentum. Connexionem autem aliquando physicam, aliquando moralem habent causa, & effectus, antecedens & consequens, possessio,

or, & res possessa, signum & signatum, aliqua horum necessariam, aliqua contingentem & ad placitū. P. Jacob. Masen in speculo Imag. ocul. verit. l. 4. c. 2. Synecdoche attribuit, quæ nexu substantiali inter se coherent, ut pars & totum: Metonymiæ verò quæ contingenter sibi conjuncta sunt, ut continens cum re contenta. Est qui quatuor solum causarum genera ad metonymiam recipit, reliquis ad synecdochen remissis. Unde materia, & forma, species metonymiæ est. v. g. ferrum pro gladio, item continens & contentum, continens enim est subjectum recipiens, seu materia *in qua*. Sic etiam possessor & res possessa ad metonymiam spectat, quia possessor est materia, & subjectum recipiens rem possessam; signum autem, & signatum vel ad causam finalem pertinet, quia signum est propter signatum. v. g. hedera propter vinum significandum: vel ad materialem, quia potest signum esse forma accidentalis materiæ: v. g. purpura & sceptrum sunt accidentalia signa Regis, accidentia autem subjectantur in materia. Quòd si tamen ulterius hinc quaeratur cur hæc, quæ subjiciuntur metonymiæ, non subjiciantur synecdoche, & quæ huic subjecta sunt, ad metonymiam referantur, mutatis sedibus? aut cur quæ utrique subjecta sunt, non unum, eundemq; tropumificent? cùm in hoc conveniant, quòd unum intelligant ex alio, seu unum ponant pro alio, & aliunde P. Masen tropos multiplicari non velit, rationem vix assignabunt, sed standum erit autoritate. Si verò in hoc innitiantur

authoritati, cur non in data specierum divisione, quam author ex Quintiliano primo post Ciceronem Magistro Oratorum desumpsit. Relictis igitur novis inventionibus antiqua exemplis illustremus ad tironum faciliorem eruditionem.

Prima Metonymia species est cum ex causa effectus intelligitur, seu causa pro effectu ponitur. Sive physica sit, sive moralis, v.g. nebulae ascendunt, pro erit pluvia. Nil Marti cum musis, id est, bello cum literis. Livius vario Marte pugnatum est. Cicero pro Marcello. Quos amisimus cives, eos Marti percussit, non ira victoriae. Terent. sine Cerere & Baccho friget Venus. Sic Naevius dixit. Coquus edit Neptunum, Venerem, Cererem, ubi per Neptunum pisculenta, per Venerem hortorum Praesidem olera, per Cererem panis significatur. Martialis: pellibus exiguis atetatur Livius ingens, id est, ejus libri. Sic dum libros legimus, dicimur cum mortuis loqui. Luc. 16. Habent Moysen & Prophetas. Acto 17. dicuntur Moyses & Prophetae loqui. Haec est mea manus, id est, scriptura. Cicero 3. Catil. Lentulus agnovit manum suam. Numer. 11. v. 13. Nunquid manus Domini abbreviata est, id est, potestas, ubi prius est metaphorica (manus enim Deo attribuimus ad similitudinem hominis per manum operantis) tum metonymia. Habet piceas manus, vel longos digitos, id est, furatur. Sic etiam brachium in scriptura accipitur tanquam instrumentalis causa; sic & oculus ps. 33. Oculi Domini super timentes eum. Cicero. Vitemus oculos

culos hominum, si linguas non possumus; ubi oculus pro conspectu, lingua pro obtreptione sumitur. Sicut & cum dicimus. Linguâ Italicâ, Gallicâ expeditè loquitur, id est, idiomate, quod lingua exprimit. Sic intellige illud: si oculus tuus scandalizat te, erue, si pes, abscinde. &c. effectus enim oculi lascivia, & impudicus aspectus, gressus, contactus tollendus & mortificandus, non autem ipsa causa videndi, ambulandi, tangendi. Marc. 16. Linguis loquentur novis, id est, sermonibus, Genes. 11. Terra erat labii unius, id est, sermonis. act. 4. Cor credentium erat cor unum, & anima una, nimirum in sermone & actione. Levit. 26. Inducam super vos gladium, hoc est, bellum. Mich. 7. Iram Domini portabo, id est, pœnam ex ira profectam. Universim hic nota illud Theologorum. Omnes affectus, qui Deo tribuuntur sunt effectus effectuum: pro quo est Damasc. l. 1. de fide. c. 14. Iram Dei inquit & furorem intelligimus, odium & animadversionem contra malitiam: etenim nos voluntati nostræ contraria odio habentes irascimur. Oblivionem verò & somnum & dormitationem intelligimus dilationem ultionis contra inimicos, & consueti auxilii ferendi tarditatem, ita ille. Unde facile intelligentur dicta Exod. 15. v. 7. Ezech. 7. v. 19. Joan. 3. v. 36. Rom. 3. v. 5. in quibus ira & furor Dei ponitur pro vindicta, condemnatione & pœna. Item Genes. 6. v. 5. Jerem. 26. v. 13. 1. Reg. 15. in quibus pœnitentia Dei significat mutationem dicti aut facti, & recordatio ipsi tributa designat exhibitionem

promissorum aut petitorum. Sic Osee 4. Isai.
 49. dicitur Deus oblivisci, hoc est auxilium
 suum subtrahere. Sic ps. 7. & alibi dicitur De-
 us, evigilare, expergisci, hoc est opem suam
 ferre. Dormire autem, cum differt, dissi-
 mulat, negat. Sic etiam descendere & venire
 dicitur, quando presentiam suam operatione
 sua singulari demonstrat. Joel. 2. Effundam
 spiritum meum super omnem carnem, id est
 dona & gratias Spiritus S. quo sensu etiam
 dixit Joan. 7. Nondum Spiritus S. erat datus.
I. Cor. II. Qui manducat, & bibit indignè, ju-
 dicium sibi manducat, & bibit, id est, damna-
 tionem & poenam, quæ ad iudicium sequi-
 tur. Sic peccatum, sicut & iniquitas sumitur
 pro poena peccati. Levit. 5 & 22. v. 6. item
 pro victima, quæ offertur pro peccato,
 quo sensu dicuntur sacerdotes comedere
 peccata populi Osee 4. id est victimam. Sic
 audire pro obedire accipitur. Joan. 10. Oves
 meas, vocem meam audiunt. Cicero te-
 cum loquere, te adhibe in consilium, te
 audi. Aures habent & non audient, oculos
 habent & non videbunt. Sicut Agar ancilla
 & duo discipuli in Emaus. Gen. 2. Deus aper-
 ruit oculus Agar, id est effecit, ut videret
 fontem. Luc. 24. aperti sunt oculi eor-
 rum, & cognoverunt eum in fractione pan-
 nis. Genet. 41. dixit Pharaon ad Joseph, sine
 non attollet quisquam manum suam, aut pe-
 dem suam; id est, nihil tentabit, faciet ve manus
 vel pede: nempe manus habebunt & pedes
 & tamen nec palpabunt, nec ambulabunt.

Levit.

Levit. 19. Opus mercenarii non pernoctabit tecum, id est, merces operis. ps. 120. Laborem manuum tuarum manducabis, id est, cibum labore manuum comparatum. Magnates comedunt sanguinem pauperum, id est, quæ sanguineo propè labore illi compararunt. Sic David 2. Reg. 23. Absit, ut bibam sanguinem istorum, id est, aquam periculo sanguinis effundendi comparatam. Sic sol ponitur pro nigredine: Æthiopem multum monstrare in corpore solem. Item lux pro die, apud Virgil: vocat lux ultima victos. Sic bilis, pro ira accipitur, v.g. movere alicui bilem, bilem alicui in nasum concire, gladius pro persecutione: non veni pacem mittere sed gladium. Venenum est mors hominis, id est, causa mortis. Uvæ pro vino, pocula miscuit uvis, Virgil. Nullum habet ingenium, nullam memoriam, id est, actum secundum & effectum non habet.

Altera Metonymia species est, effectum ponere pro causa, v.g. Tu mea voluptas, meæ deliciae, meum gaudium, meus dolor &c. id est, causa doloris, voluptatis. &c. Sic Christus est pax nostra, vita nostra, resurrectio nostra, salus nostra &c. id est, causa pacis, vitæ, &c. prudentia carnis mors est Rom. 8. id est, causa mortis. Quacunque die comederis, morte morieris, id est, causa mortis in te erit. Deuter. 30. Ecce propono tibi hodie vitam, & mortem, bonum, & malum, id est, Legem ex cujus observatione vita & bonum sequitur. 3. Reg. 4.

Q4

Mors

mors est in olla, id est, venenum mortem creans. Gen. 3. In sudore vultus tui comedes panem tuum. In pane est Syncedoché, genus pro specie, in sudore verò metonymia, pro labore vehementi, & molesto, qui est causa sudoris. Proverb. 13. Qui parcit virgæ, odit filium, pro causa odii, quæ est, alteri non bene velle; non vult autem alteri bene in futurum (quidquid sit de præsentis) qui ipsum non corrigit, sed relinquit dissolutum. Inter arma silent leges, id est, iudices in tribunalibus. Sic dicimus vinum colligunt, id est, uvas. Emit sibi his nundinis pallium, thoracem, id est, pannum ex quo fit pallium, & thorax. Pallere pro timere posuit Horatius.

Pindarici fontis qui non expalluit haustus.

Hoc modo dicitur frigus iners, æstas torrida, studia melancholica, vel læta, vel utilia, libri docti. Sic fides viva, amor cæcus, sollicitus, præceps ira, stulta libido, lætum nuntium, vinum generosum, ebrium, podagricum, calculosum, quia facit generosos, ebrios &c. Evangelium salubre, dæmonium mutum Luc. 11. Cicero pro Milone: Neque vobis tam salutarem hanc in iudicando litteram, quam illam tristem dedisset, id est, potestatem absolvendi & condemnandi. Salutaris enim littera A, id est, absolvo, tristes C, id est, condemno, quibus Romani in iudicio sententiam ferebant. Huc pertinent illa sub.

substantiva, quæ à re abstracta & avulsa, pro ipsa tamen re, cujus effectus sunt, ponuntur: ut: ubi est illud scelus, qui me perdidit, ubi scelus pro scelesto ponitur. Sic dicimus jam furtum est deprehensum, id est, fur. Sic Cicero victoriam insolentem & superbam dixit pro victore. Et i. Verrina. Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, &c. Sic Christus dicitur maledictum, in quantum maledictus erat omnis, qui pendet in ligno, item opproprium hominum, & abjectio plebis, item dicitur assumpsisse humanitatem, id est, humanam naturam, quam humanitas in abstracto concepta, & sumpta significat. Quæ ratione etiam huc spectat; salutavi Nobilitatem, id est, Nobiles; Nobilitas enim facit Nobiles: sicut captivitas captivos. Quæ ex causa hujus quoque loci est: Captivam duxit captivitatem Ephes. 4. sic justitia pro justo, circumcisio pro circumcisis in Scriptura sumitur. Rom. 13. Unus est Dominus, qui justificavit circumcisionem ex fide; id est, circumcisos. Sic etiam dicimus est ipsa pigritia, ipsa innocentia, ipsa simplicitas &c. Justitia enim pigritia, innocentia facit hominem esse justum pigrum, innocentem; quia verò facit formaliter & tanquam forma, ut Philosophi dicunt, hinc est effectus in genere causæ formalis. Quod si tamen formam revoces ad materiam,

Q5

quæ

quæ est species Syncedoches, etiam potest erum exempla dicta eò vocari. Vel dici potest formam quidem eò pertinere, effectum vero formæ esse hujus loci. Huc etiam spectant sequentia: exporrigit frontem, id est hilaris. Corrugat frontem, aut contrahit, hoc est, molestè fert. Attollit supercilium, id est, est arrogans, ponit supercilium, est humilis. Inflat buccas, est superbus; omnes illum suspiciunt, id est, mirantur. Non permittet sibi canos crescere, id est, non geret curas.

Tertia Metonymia Species est, continens ponere pro contento. v.g. vitrum vini ebibit, unam scutellam lactucæ comedit, templum fleuit, schola est docta vel pigra. Tellus est Italia, Gallia, Roma, Senatus, &c. est aula, vel cælo gratissimus. Sic l. 2. c. 17. Definitur prima ratiocinationis pars, propositio, per quam locus ponitur, id est argumentum ex aliquo loco Rhetorico, in quo continetur, desumptum.

Divitis in mensam silvæ pelagique feruntur.

Id est feræ & pisces. Domus Austriaca, pro Principibus Austriacis. Mundus tortus in maligno positus est, mundus pro hominibus. Nolite porrare sacculum neque peram, id est, pecuniam, & res, quæ deferuntur in sacco & pera. Luc. 12. Peccavi in cælum, id est, in Deum. Gen. 41. Consummet fames terram, id est, homines. Gen. 46. Omnis Ægyptus veniebat ad Joseph, id est, Ægy-

Ægyptii. Matt. 11. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida. id est, homines illarum civitatum, Judic. 4. Ceciderunt omnia castra Sisaræ, id est, milites in castris. Sic nos omnes in Adam peccavimus, quia voluntates nostræ moraliter continebantur in voluntate Adami, sic enim Deus statuerat, ut quidquid Adam fecerit, tanquam Caput, nos etiam censeamur fecisse & voluisse, eo modo, quo quidquid vult Consul, censentur & Cives, velle, Genes. 24. Effudit hydriam in canalem, id est, aquam. Virgil.

Ille impiger haust,

Spumantem pateram, & pleno se pro-
luit auro.

In patera est Metonymia, continentis pro contento, in auro Syncedochæ, ex materia res universa, nempe poculum aureum, in quo iterum est Metonymia continentis. Horatius. Adjecere bonæ paulò plus artis Athenæ. Cicero. Squalent municipia, afficiantur Colonia, agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum Civem desiderant. Idem: Duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum, si se telo defenderit, interfici impunè voluerunt. Ubi tabulæ pro Legibus ponuntur, quæ in tabulis scribebantur. Sic duæ tabulæ Moy-
sis. Potest & contentum poni pro continentes. Sic Ecclesia dicitur templum, in quo Ecclesia, id est, congregatio fidelium congregatur. Sic Poëta: Vins coronavit, id est, crateres in quibus est vinum. Apponas caput, id est, pileum.

timeo

timeo tenebras, id est, locum in quo sunt tenebræ.

Quarta Metonymia species est, ex possessore intelligere rem possessam. Sic clamabant Romani. Hannibal ad portas, id est, ejus milites. Cæsar habet victoriam. Marius maximas copias repressit. Sic dicitur; Pilatus Christum flagellavit, Herodes Joannem occidit. Reg. 18. percussit Saul mille, & David decem millia. ps. 60. meus est Galaad, & meus est Manasses, id est, Judæi è tribu Ephraim & Manasse. Isa. 9. Verbum misit Dominus in Jacob, id est, in terram, quam possidebant filii Jacob Judæi. Numer. 24. v. 5. quàm pulchra tabernacula tua Jacob, & tentoria tua Israël. Sic dicimus ibo ad B. Virginem, ad S. Jacobum, S. Virum &c. id est, ad illius templum. Item ibo ad Consulem, ad lutorem, ad meum amicum, id est, ad ejus domum. Petrus fuit apud me, id est domi meæ. Cicero dixisti te apud M. Lepidium habitare velle. Si frequenter habueris hospites, devorabunt te, id est, res tuas. Actor. 9. Ego sum Jesus, quem tu persequeris, id est, cujus discipulos persequeris, illi enim pertinebant ad Christum; hinc etiam quia fideles sunt membra Christi corporis mystici ait, Matth. 25. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et quia superiores sunt Vicarii Dei, & Christi, ideo ait: qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit, Act. 5. non est mentitus hominibus, sed Deo, id est, Spiritui S. ut ibidem dicitur.

dicitur, & tamen Petro mentitus erat Ananias. Hoc modo, & Legati Principum eundem respectum merentur, & ordinem dignitatis, in eundo, sedendo, concludendo. &c. Potest etiam res possessa pro possessore poni, v.g. Stultitiam patiuntur opes, id est, divites. Pro aris & focis pugnandum, id est pro Deo & populo, Sceleratam intorserat hastam, id est, sceleratus ipse, à quo dicitur hasta scelerata.

Ultima Metonymia species est, ponere signum pro re signata. v. g. Laurea nostra honos, id est, laurea est insigne Poëtarum, & Oratorum.

Cicero. Cedant arma togæ, concedas laurea linguæ.

Virgil. illumque in sceptrum reponit, id est, regno restituit. Idem,

Non illum populi fasces, non purpura Regum

Flexit.

Non auferetur sceptrum de Juda &c. Cicero pro Roscio: plurimarum palmarum homo, id est, victoriarum. Sic Medici dicunt, color & urina est sana, id est, signum sanitatis. Sic nos loquimur: primâ lanugine mentum vestierat, id est, erat juvenis. Canos tuos veneror, id est, senectutem, cujus signum sunt cani capilli. Tubam elegit, id est, factus tubicen, calamum, & libros tractat, non gladium, claves quærit, id est, potestatem in alios, est rarus, hoc est, stultus, stulti enim solent radi, rosarium frequentes recitat, pro
est

est devotus B. Virgini. Nunquid iudex sine
 causa gladium portat inquit S. Paulus. Sic
 insigne suum habet virtus quælibet v. g. Ju-
 stitia gladium, & bilancem, fortitudo colum-
 nam, simplicitas columbam. Sic & Sancti
 suo cum signo effinguntur. v. g. S. Catha-
 rina cum rota. S. Agnes cum agnello. B.
 Aloysius cum lilio, ut è signo res agnosca-
 tur. Hinc illæ locutiones: Malè pinxerunt
 Christum, id est, ejus imaginem, & signum,
 hæretici combusserunt Apostolos, id est, eo-
 rum statuas. Milites S. Nicolao demestue-
 runt Caput, id est, ejus imagini. Virgilus
 aurato fulgebat Apolline puppis, id est, ima-
 gine Apollinis. Huc referuntur insignia
 Provinciarum. v. g. Leo Balthicus, micro
 Pragam habuit, Aquila biceps vincit lilia
 sic inter alia de Leopoldo I. Roman. Imper.
 vetustissimus Codex Clagenfurti repertus à
 P. Puegfeutner: Industriâ Turcam leniet.
 Consilio suo hæreditabit Ungariam. Lu-
 ctum induet. In Thraciæ sinibus vibrabit
 gladium: Luna fatigabitur compedibus: Au-
 chiducem Austriæ salutabit Sophia: post
 alia: in diviso orientis imperio Aquila fave-
 Gallo. Lilia induentur Solymæâ pur-
 purâ.

* * *